

IV.A INVENTARISATIE HOOGHALEN EN GROLLO 2006

Rudolf van Hengel, Bilthoven 2008

deelnemers: Pauline Arends, Rudolf van Hengel, Hans Kemps, Bram Mabelis, Pieter-Ernst Schippers en
Marten Zijlstra

Inleiding

De inventarisatie in Hooghalen en Grollo kwam tot stand op verzoek van ons lid Pauline Arends, die ter plaatse beheerder is bij Staatsbosbeheer.

SBB is bezig met nieuwe beheersmaatregelen en men is geïnteresseerd in de opvatting van specialisten over de effecten hiervan.

Het terrein bestaat uit dennebossen, gemengd bos en heideterreinen met zowel vennen, als zanderige gedeeltes. De laatste jaren is men bezig wat meer open elementen aan te brengen door kap en uitdunning.

Inventarisatie

De inventarisatie geschiedt uitsluitend op zicht, er worden geen vallen geplaatst. In totaal levert dit 19 soorten op, hetgeen een mooi aantal is voor twee dagen inventariseren.

Het **Groote Zand (GZ)** is deels heideterrein met zandige elementen. Het wordt zondag als laatste gedurende korte tijd bezocht. Desalniettemin leverde dit korte bezoek 10 soorten op, waaronder 3 nieuwe voor het uurhok. De grote verscheidenheid is waarschijnlijk het gevolg van een aantal eigenschappen:

- * het heideterrein is geaccidenteerd met grote en kleine oneffenheden;
- * er is niet geplagd waardoor de heide niet homogeen en hoog (< 30 cm) is, maar ook kale stukken bevat;

- * er staan hier en daar boomgroepjes, die een voedselbron vormen;
- * er zijn geleidelijke overgangen naar het bosgedeelte.

Het **Heuvinger Zand** is een particulier bosgebied met volgroeide bomen en weinig open plekken. Het telt weinig mierensoorten, maar toch konden nog twee nieuwe soorten voor het uurhok genoteerd worden: *L. platythorax* en *L. fuliginosus*.

Het voormalig kamp **Westerbork** (W) en het nabijgelegen sterrenwacht terrein telt veel open elementen, naast deels open, gemengd bos. Op meerdere plaatsen is er een geleidelijke overgang van hoog bos naar schraal grasland. Er worden hier 14 soorten geteld, waaronder 4 nieuwe voor het uurhok. Een interessant gebied.

Sensationeel is het *L. fuliginosus* nest in de voormalige aardappelkelder van kamp Westerbork. Dit nest is meer dan 20 jaar geleden begonnen in deze kelder toen er nog wat oud hout lag. Dat is nu helemaal verdwenen, zodat het nest nu als een reusachtige zwarte aardappel op de kale stenen vloer ligt. (afb. IV.1, p. 10)

De activiteiten op de oppervlakte van het nest zijn dus goed te bestuderen. Ruim voor de zwermtijd zie je bijvoorbeeld de geslachtsdieren rondscharrelen, tot wel een meter van het nest af. Mierengasten zijn niet waargenomen. Door een spleet in de muur kunnen de mieren naar buiten, waar ze fourageren op een nabijgelegen eik. De luchttemperatuur in de kelder schommelt tussen 14° 's zomers en 8°C 's winters, het is er vochtig, maar wel is er enige ventilatie. In het najaar stromen grote populaties van verschillende vleermuizen de kelder binnen. Ook komen er elk jaar jonge bruine kikkers de kelder binnen, die na gegroeid te zijn er niet meer uit kunnen. Ze zullen zich met insecten en slakken in leven houden. Mogelijk met *fuliginosus* werkmeters, alhoewel ze niet in de onmiddellijke omgeving van het nest zijn gesignaleerd.

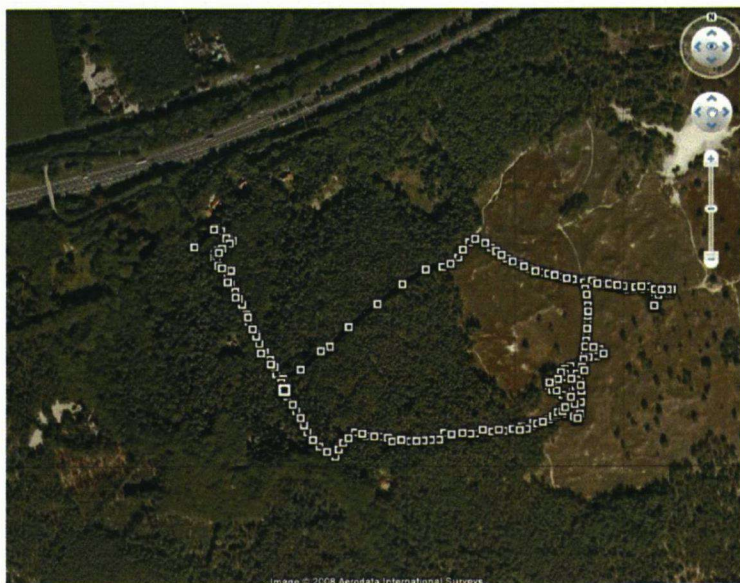
Het **Zwiggelterveld** is een gebied met dennebos en open grassige elementen. Hier is vooral gekeken naar het voorkomen van *F. exsecta*, nieuw voor dit uurhok. Na intensief speuren worden 8 nesten geteld, waarvan één wat afgelegen in een kleine open plek in een perceel dennen. Deze mierensoort heeft veel zon nodig, maar ook voedselbomen. Belangrijk is dat het gebied zonnig blijft en dat er geleidelijke overgangen naar het bos zijn. Ook jonge dennen vormen een gunstige voedselbron.

In het **Grolloërveen** (Gvn) worden slechts twee soorten aangetroffen: *M. ruginodis* en *L. platythorax*. Marten heeft hier vroeger *F. picea* aangetroffen. Inmiddels is het gebied veel droger geworden, is de hei erg homogeen en hoog, waardoor weinig zonlicht de bodem bereikt. Bovendien gaat de heide zonder overgang over in hoog bos met Amerikaanse eik en beuk. Ook rond het ven in het NW deel van het vak is de overgang naar hoog bos heel plotseling. Ondanks intensief speuren worden ook hier geen andere mierensoorten gevonden.

De bosrand uitdunnen, geleidelijk van dicht naar dun en van oud naar jong laten verlopen en ontdoen van exoten zou verbetering kunnen geven.

Tabel IV.1 Inventarisatie Hooghalen en Grollo juli 2006									
	2 jul	1 jul			2 jul	1 jul			
terreinen >>>	GZ	Heuvinger Zd			W	Zv	Gvd	Gvn	BG
RD-coördinaten >>> (loh km² hok)	234 549	233 548	234 548	234 547	237 548	236 546	240 549	240 548	241 547
uurhok >>>	17-13				17-14		17-15		
Formicinae - schubmieren									
<i>Formica rufa</i>				+ h	+		+		+
<i>F. pratensis</i>					x				
<i>F. polystena</i>									+ p
<i>F. fusca</i>		+		+	+	+	+		+
<i>F. sanguinea</i>	+			+	++	+			
<i>F. exsecta</i>						8			
<i>Lasius niger</i>	++	+			++				
<i>L. platythorax</i>	+		x		++	x	x	++	
<i>L. mixtus</i>	♀ c								
<i>L. meridionalis</i>	♀ c								
<i>L. fuliginosus</i>	+		x		+	+			
<i>L. flavus</i>					++				
Myrmicinae - knooppieren									
<i>Myrmica rubra</i>		+		+	+		+		
<i>M. scabrinodis</i>							+		
<i>M. ruginodis</i>	+				+	+		+	+
<i>M. rugulosa</i>					x				
<i>M. sabuleti</i>	x				x				x
<i>Tetramorium. caespitum</i>	+	+			++	x			+
<i>Leptothorax. acervorum</i>	+			+	x				
totaal aantal soorten per km²	10	4	2	5	14	7	5	2	6
x : nieuw per uurhok	5				6		2		
legenda: c = opgenomen in collectie Rudolf van Hengel (determinatie Peter Boer) h = hybride vorm (zie Seifert 1996) p = pseudogyn									
terreinen: BG = boswachterij Grollo Gvd = Grollooerveld Gvn = Grolloerveen GZ = Groote Zand W = voormalig kamp Westerbork Zv = Zwiiggelterveld									

In de boswachterij Grollo (BG) is begonnen met stukken uit te dunnen. Naast naaldboom percelen komt er ook gemengd bos voor. De uitgedunde stukken zijn nog te recent om nieuwe mierensoorten te verwachten en mogelijk nog iets te klein om voldoende zon toe te laten. Het gebied herbergt een oude *F. polycтена* kolonie waarbij het voorkomen van pseudogynen wordt geconstateerd.

Afb. IV.6 Afgelegd traject op Hulshorsterzand (GPS Willem Verduin)

Afb. IV.7 Ferry, Rudolf, Sjoerd en Willem rond *T. caespitum* nest in boomstam
(foto Eric van Beers)

Gedurende de korte periode, dat dit veelbelovende bosgebied wordt bezocht, zijn 6 mierensoorten aangetroffen. Er mogen er meer verwacht worden.

Samenvatting

Van de 55 waarnemingen, die in totaal in de verschillende (vierkante) kilometer-hokken zijn gedaan, waren er slechts 10 bekend. Voor de uurhokken (5 x 5 km²) betekent dit 13 nieuwe soorten. Met name *M. rugulosa*, *M. sabuleti*, *F. pratensis*, *F. exsecta*, *L. mixtus* en *L. meridionalis* waren in een straal van 10 km nog nauwelijks of niet bekend. Voor *M. sabuleti*, die in Nederland toch niet zeldzaam is, is dit opvallend. Mogelijk dat de soort in dit gebied is toegenomen ten gevolge van verdroging. Dat zou ook voor enkele andere soorten kunnen gelden. Het omgekeerde is het geval voor *F. picea*. Deze soort is niet meer aangetroffen in de vakken 234/547 en 240/548, waar hij voorheen wel voorkwam. Het terrein was evenwel verdroogd en door hoge bomen omgeven, waardoor de habitat niet meer geschikt was voor deze soort.

Literatuur

- Van Loon A.J. et al, 2004 De wespen en mieren van Nederland. Nederlandse Fauna 6. NNM Naturalis, KNNV Uitgeverij, EIS-Nederland: 227-263.
- Seifert, B., 2004 The "Black Bog Ant" *Formica picea* - Myrmicologische Nachrichten 6: 29-38
- Seifert, B., 1997 *Formica lusatica* - Abh. Ber. Naturkundemus. Görlitz 69, 5: 3-16
- Seifert, B., 1996 Ameisen, beobachten, bestimmen.